

Els projectes artístics en la construcció de nous espais educatius

Artistic projects: building new educational spaces

Diego Calderón Garrido,^a Josep Gustems i Carnicer,^b Silvia Buset i Burillo^c

^a Universitat de Barcelona. A/e: dcalderon@ub.edu

^b Universitat de Barcelona. A/e: jgustems@ub.edu

^c Universitat de Barcelona. A/e: sbuset@ub.edu

Resum

L'educació no formal ens ofereix una infinitat de projectes artístics en els quals la creativitat serveix de camí cap al benestar de tots els seus participants. Aquest article analitza els processos creatius presents en els projectes així com els beneficis personals i socials que aquests tenen. Posteriorment, es mostren diversos projectes que es duen a terme en diversos àmbits (presons, museus, centres culturals, aire lliure, etc.) i abracen diverses expressions artístiques (música, teatre, pintura, circ, etc.). Tots aquests projectes es realitzen a l'àrea metropolitana de Barcelona i mostren les possibles directrius a seguir en la construcció de nous espais educatius que ajudin a l'escola a ampliar els seus àmbits d'acció.

Paraules clau

Projectes artístics, creativitat, benestar, educació no formal.

Abstract

Non-formal education offers countless artistic projects in which creativity serves as a path to the well-being of all its participants. This article analyzes the creative processes present in the projects as well as the personal and social benefits that they have. Additionally, we analyze several projects carried out in various areas (prisons, museums, cultural centers, outdoors, etc.), embracing diverse artistic expressions (music, theater, painting, circus, etc.). All of these artistic projects are carried out in the

metropolitan area of Barcelona and show the possible guidelines to follow in building new educational spaces that help the school expand its areas of action.

Keywords

Art projects, creativity, wellness, non-formal education.

Introducció

En una societat complexa, composta, cada vegada més per diferents personalitats, cultures, formes d'expressar-se i de comunicar-se, i diverses formes de sentir, l'àmbit educatiu formal no pot abastar tot el desenvolupament de les competències artístiques, portadores de valors transversals i polièdrics (Vallès i Calbó, 2010).

Els àmbits educatius no formals, doncs, són l'espai en què els projectes artístics prenen el seu protagonisme. Són àmbits que es desprenen de les construccions curriculars característiques de l'educació formal i es beneficien de la immediatesa dels processos. Altrament, ofereixen espais on l'expressió i l'art es desenvolupen en tot el seu sentit perquè el creador i el receptor estan involucrats de manera màgica en el procés iniciador, constructor i finalitzador de l'obra artística. Espais en els quals s'erigeix una sinergia per mitjà del procés creatiu. Espais en els quals, en definitiva, trobem solucions proposades per la mateixa societat a les limitacions de les activitats impulsades des de l'escola tradicional.

En qualsevol cas, aquest paraigua no formal que acabem d'obrir per acollir als projectes artístics ens permet a més fomentar una educació enfocada sobretot en els processos. D'aquesta manera, l'educand esdevé alhora el subjecte i l'objecte de l'educació. Això propicia la transformació a partir de processos de reflexió i de conscienciació social i la interacció entre les persones i la seva realitat (Kaplún, 1998).

En aquest article, de caràcter descriptiu exploratori, ens centrem en el procés creatiu dels projectes i en els beneficis que aquests tenen en el benestar personal i social dels seus usuaris, per mitjà de la mostra d'exemples representatius de diferents projectes artístics que es desenvolupen a Barcelona. Per tant, no es poden assegurar els mateixos resultats amb projectes similars en altres llocs, però sí que es poden apuntar línies mestres de realització que serveixin d'inspiració. En aquest sentit, la Ciutat Comtal, cap i casal del territori català, pot esdevenir model de referència, avantguarda d'idees i de propostes gràcies a l'extrem dinamisme de la seva població, cada cop més multicultural, itinerant i provisional, on es fan paleses les tensions que anunciava fa dues dècades l'informe Delors, entre allò local i allò global.

La constant aparició de propostes educatives no formals, especialment en l'àmbit artístic i associacionista, fan que Barcelona sigui un autèntic laboratori educatiu que orienti els territoris veïns amb característiques o problemàtiques similars. D'aquesta manera, es pretén oferir oportunitats educatives als infants i joves de diferents procedències i localitzacions, oportunitats que s'arrelen a institucions amb vincles locals i comarcals, que permetin el desenvolupament de projectes artístics.

Per analitzar un projecte hem de considerar dos agents actius: qui el produeix i qui el rep. En aquest sentit, la gran aportació que ofereixen els projectes artístics és que el productor únicament fa les tasques de facilitador, ja que el procés és completat sempre pel receptor. Això té una gran repercussió en el paradigma pragmàtic en l'àmbit educatiu, ja que qüestiona el model estàtic basat en l'apreciació passiva del fenomen artístic i el substitueix per l'experiència i la pràctica. Així, per exemple, i en el cas dels projectes musicals, aquesta no s'entén com un substantiu sinó com un verb: «*musical/musicking*» (Small, 1999). De la mateixa manera, no parlarem de *pintura* sinó de *pintar*, ni de *cuina* però sí de *cuinar*, etc.

En conseqüència, parlar de *receptor* d'un projecte, parlar de *beneficiari* d'un projecte, parlar d'*usuari* d'un projecte, significa parlar del creador d'un projecte. D'aquesta manera podem entendre que l'aprenentatge no és resultat de l'ensenyament unidireccional, sinó de la construcció a partir dels processos viscuts.

Els projectes artístics com a camins vers la creativitat

Els projectes artístics combinen elements pertanyents a diferents disciplines del coneixement, ja sigui en forma multidisciplinària o interdisciplinària. La interdisciplinarietat apareix com una metodologia formativa, investigadora i creadora posterior a la formació disciplinària, clarament adient a la pràctica professional, ja que els problemes reals del món d'aquesta pràctica professional són complexos i, per tant, interdisciplinaris (Gustems, Sánchez, Duran i Burset, 2013). Aquesta interdisciplinarietat requerirà una actitud oberta que reforça l'àmbit de les actituds i els valors (Arana, 1996).

En primer lloc, i perquè el projecte prengui forma, hem de parlar de la persona o persones que l'ideen i dissenyen. En aquest sentit, els projectes s'articulen com la forma d'aconseguir alguna cosa a través d'un procés viu caracteritzat per la confluència d'idees creatives (Calderón i Gustems, 2014). Un procés en el qual, tal com argumenta David Perkins (2000), es produeixi una *exploració* del camí òptim per arribar a un objectiu; una *detecció* dels indicis que apuntin a una direcció òptima; una *reconsideració* del procés dut a terme per valorar una continuació o un canvi; i un *desenfocament* que ajusti els resultats a la viabilitat de la idea.

En aquest procés, ple de pendents que de vegades pugen i d'altres baixen, arriba un moment en què es produeix el denominat *cognitive snap* o Eureka que es presenta com el punt revelador en què el subjecte troba el camí a seguir en un període de *transformació* en el qual moltes vegades hi ha una gran distància entre les expectatives i la solució final. D'aquesta manera, un projecte que viatja per un mar d'idees fins a arribar a bon port sempre té el suport d'una o diverses persones decidides a canviar alguna cosa, a construir quelcom, a provocar alguna cosa a la societat.

Abans de considerar que el procés està acabat, entren en joc els usuaris i beneficiaris del projecte. Aquests, tal com ja hem descrit, donen sentit al projecte a través de la seva finalització. Així doncs, el procés creatiu vinculat al disseny del projecte es compagina amb el procés creatiu que el beneficiari inicia en prendre part d'aquest projecte. En aquest moment, l'usuari pren part del mateix procés d'exploració, detecció, reconsideració, desenfocament, *cognitive snap* i transformació. D'aquesta

manera qualsevol persona que participi en un projecte artístic es fa beneficiària del desenvolupament creatiu que aquest comporta. De la mateixa manera, qualsevol persona que participa en un projecte artístic es converteix en el protagonista del procés educatiu no formal que aquest implica.

En qualsevol cas, el procés de creació d'un projecte activa en la ment del subjecte la combinació de complexes operacions que es concreten en categoritzacions, processos i nivells d'adquisició per produir significats i crear un marc concret d'acció. Així doncs, projectar, crear un marc, des d'una perspectiva i posicionament de valors i creences, significa explorar recursos humans i materials, i articular els mitjans per aconseguir uns objectius en pro de la transformació o creació d'una situació, amb l'assumpció de riscos i d'incerteses en la planificació d'accions en el temps. Aquesta planificació es pot veure subjecta a continus canvis susceptibles de millorar la qualitat i viabilitat de les expectatives del projecte. Aquests canvis poden ser predictius o producte de la superació d'accions fracassades, ja que, per arribar a resultats originals i diferents, el procés exigeix explorar possibilitats i explotar oportunitats en pro de la materialització d'idees (Bruner, 2002).

Els projectes artístics com a camí cap al benestar

En qualsevol cas, tots aquests projectes busquen un fi últim: el benestar i la felicitat dels seus participants. Per això, parlar de benestar és parlar de salut en un sentit ampli del terme, no restringit a la medicina i les raons del cos, tal com ho definia l'OMS ja el 1948 «estat de complet benestar físic, mental i social i no només la mera absència de malaltia», un ampli ventall de potencialitats intel·lectuals, socials, emocionals i físiques, característiques de l'ésser humà al llarg de totes les èpoques i cultures (Ryff i Singer, 1998).

En la consecució d'aquesta felicitat, Buss (2000) va identificar-ne quatre elements essencials: la companyonia, l'amistat, el parentiu i la col·laboració. Aquests quatre elements resten importància als ingressos econòmics d'un projecte, tot i que podria semblar que prevalgués a primera vista (Diener i Seligman, 2004).

Per tant, involucrar-se en un gran nombre d'objectius i propòsits augmenta la sensació de felicitat, d'esforç i de compliment, així com de comprometre's amb els propis objectius vitals a llarg termini. En la mateixa línia, Fordyce (1983) va proposar algunes estratègies per augmentar la felicitat: mantenir-nos ocupats i actius, realitzar actes d'amabilitat o passar més temps en companyia. D'aquesta manera, la idea de «fer alguna cosa per millorar» ja és un impuls a la felicitat suficient per aixecar l'ànim a curt termini. Hem de «treballar» en pro de la felicitat, no és quelcom que succeeixi gratuïtament, sense esforç o sense voluntat.

Fredrickson (2001) plantejà que les emocions positives existeixen per ampliar i construir repertoris de pensament i acció. L'alegria, per exemple, permet explorar un major nombre de situacions, jugar, practicar activitats artístiques gratificants, tenir relacions més obertes amb altres persones, etc. Val la pena cultivar les emocions positives, no només com a estats finals en si mateixos, sinó com a mitjans per créixer psicològicament i mantenir el benestar al llarg del temps. La pràctica de les arts es presenta, en aquest sentit, com una experiència que permet la vivència d'emocions

positives amb la freqüència que es desitgi, una mena d'«autoadministració» emocional terapèutica.

Però no qualsevol pràctica val. Perquè una pràctica artística provoqui satisfacció vital ha d'estar encaminada a potenciar les fortalezes primordials: esperança, vitalitat, gratitud, amor o curiositat (Peterson i Seligman, 2004). Qualsevol programa en educació artística ha de garantir que els seus plantejaments promoguin l'esperança (per exemple, els objectius han de ser assequibles per a l'usuari), la vitalitat (compatible amb la vida de la persona i estimulants), la gratitud (no buscar l'egoisme —premis, fama personal— sinó el benestar aliè), amor (sensació de gaudi i plenitud) o la curiositat (exercitació experimental).

Un ventall de projectes artístics

En aquest sentit trobem multitud de projectes artístics que s'han articulats amb la finalitat de desenvolupar benestar a través de la participació en els processos artístics. D'aquesta manera, es converteix l'espectador en creador i el públic en autor. Tal com ja hem dit, aquí únicament reflectirem una petita mostra pertanyent a l'àrea de Barcelona que, sens dubte, qualsevol lector podrà completar amb d'altres experiències en el territori. Per a aquesta selecció que aquí es mostra, hem buscat una pluridisciplinarietat tant en les arts representades com en el públic beneficiari. La descripció feta obeeix a uns elements d'anàlisi que inclouen: realitzadors, beneficiaris, objectius coherents, lloc de realització, estabilitat temporal, fàcil accés a la informació, etc.

- Així per exemple el programa «Museu Espai Comú» al Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC)² busca facilitar l'accés al museu a persones amb discapacitat o risc d'exclusió. Se centra en tres col·lectius: persones privades de llibertat, persones amb trastorn mental i persones amb discapacitat cognitiva i paràlisi cerebral.

Per aconseguir el seu objectiu s'han impulsat diverses accions que van des de la realització de seminaris taller entorn de l'art medieval en els centres penitenciaris de la Model, Quatre Camins i Can Brians fins a projectes monogràfics basats en diversos fotògrafs i els «Mapes audiovisuals de la ciutat», creació de personatges que serviran de model en posteriors obres, etc.

D'aquesta forma el projecte del MNAC parteix de tres eixos bàsics: 1) l'activació del pensament i espais comunicatius i observacionals, 2) l'anàlisi de l'art i 3) l'expressió i el gaudi a través de la creació d'obres. El projecte en cadascuna de les seves fases, es presenta com un espai de llibertat i de decisió pròpia en què s'autoafirma la identitat des de la sensibilitat i les emocions, en un camí cap al benestar.

Val a dir que els processos s'inicien amb l'anada dels educadors del museu al centre educatiu o taller ocupacional interessat a propiciar una relació afectiva i adaptativa dels participants al museu, a les activitats i als educadors. Anteriorment, es facilita als educadors dels centres informació i una primera activitat d'avaluació inicial sobre el tema triat, per focalitzar i concretar els punts d'interès.

- El projecte «Activa Ment»³ és una activitat dissenyada i conduïda per Caterina Strati en l'espai de la Fundació Antoni Tàpies (Barcelona). S'inicia com a experiència pilot l'any 2013 amb la participació de centres com l'AFAB (Associació de Familiars d'Alzheimer de Barcelona), Baixem al carrer PDC Poblesec, PRISBA (Associació Solidaritat amb la Gent Gran), Residència Anna i Residència Geriàtrica Roger de Flor.

L'any 2014, el Servei Educatiu de la Fundació Tàpies presentà un programa amb la finalitat d'apropar el museu a persones amb Alzheimer o altres demències de grau lleu o moderat i els seus cuidadors, a partir d'activitats que promoguin l'ambient relaxat i de respecte, adequades als usuaris amb continguts adaptats i amb la finalitat de promoure'n la participació activa.

L'objectiu general se centra a reconstruir el sentit d'identitat en els participants, mitjançant l'estimulació de processos creatius a través de l'obra d'Antoni Tàpies. En aquests processos a través del diàleg que promou la dinamitzadora entre les obres i els participants, s'activen situacions com despertar la motivació, fomentar l'autonomia, augmentar l'autoestima a partir de la socialització i l'empatia, potenciant els vincles entre el malalt i el seu cuidador, compartir vivències i establir i enfortir les relacions interpersonals.

- «La Casa Amarilla»⁴ no és només un projecte, sinó una munió, fruit de les inquietuds de tres gestores culturals. El seu origen es remunta a l'any 2004 com a resposta a les inquietuds d'artistes llatinoamericans i europeus, buscant espais de creació i intercanvi, a través dels quals s'afavorís la reflexió. D'aquesta manera, la seva tasca es verbalitza a través de tres eixos d'acció: 1) la dinamització sociocultural, que es concreta a través de la creació de programes, projectes i activitats en benefici de la comunitat a partir de processos creatius, artístics i d'autoconeixement; 2) la difusió artística, a través de la publicació i la promoció d'expressions artístiques i culturals, fomentant l'intercanvi i generant espais de trobada entre artistes i públic general, i 3) la cooperació cultural i sensibilització, que es materialitza mitjançant la promoció, el foment i el suport a projectes de cooperació artística i cultural, especialment orientats a la visió de la cultura i l'art com a generadors de transformació social i desenvolupament sostenible.

A «La Casa Amarilla» podem trobar projectes artístics que parteixen del disseny, la música, el teatre, la imatge, la dansa, etc. Tot això es concreta en els tallers infantils, des del doble vessant del creador i l'observador, on s'ensenya als nens diferents tècniques i expressions artístiques (ombres xineses, creació de contes, circ, etc.) amb l'únic propòsit d'estimular la creació. Al taller per a joves, amb objectius semblants a l'anterior, però dirigits a un públic de més edat, l'experimentació i l'exploració de l'art i del propi cos esdevenen protagonistes. El taller per a adults segueix la mateixa línia que els anteriors, dirigint específicament persones en l'etapa adulta de la vida. Finalment, «La Casa Amarilla» ofereix un espai de formació pels educadors, on poden desenvolupar estratègies, metodologies i, en definitiva, formació per poder educar a través de l'art i de l'expressió artística.

- El projecte «Circ social»⁵ està impulsat per l'Ateneu Popular de Nou Barris, gestionat per l'Associació Bidó de Nou Barris. Es tracta d'una entitat sense ànim de lucre que aposta per la creació artística com a mitjà de transformació social. Els seus orígens es basen en l'ocupació d'una fàbrica als anys setanta; des d'aquesta ocupació, la gestió de l'espai s'ha realitzat per mitjà de la participació ciutadana.

En aquest context es duen a terme diferents accions formatives en l'àmbit del circ, paral·leles a les de països com Bèlgica (École de Cirque) i el Canadà (Cirque du Monde del Cirque du Soleil). Aquestes accions estan orientades a una gran diversitat de públic i participants. Així doncs, els principals grups destinataris són nens i joves de sis a catorze anys que aprenen les tècniques del circ assistint setmanalment a l'Escola Infantil de Circ (creada el 1984), ja sigui com a activitat extraescolar o a través de beques de diversos serveis socials; nens i nenes de sis a dotze anys que participen en els casals infantils que s'organitzen a Trinitat Nova, Roquetes, Verdum i al mateix Ateneu; joves fins a disset anys que van setmanalment a l'Escola Juvenil de Circ (creada l'any 2003); alumnes de l'IES La Guineueta que participen en deu sessions al llarg del curs escolar; alumnes de tercer i quart de l'ESO de diversos instituts amb necessitats educatives especials; persones adultes amb discapacitats intel·lectuals, i, finalment, activitats formatives orientades als mateixos professionals de l'Ateneu així com altres membres del sector educatiu social.

A través d'aquest col·lectiu s'han creat diverses propostes com són l'Associació de Circ de Catalunya i l'Associació Escola de Circ Rogelio Rivel, la qual es va crear davant la manca d'un projecte formatiu professional de circ a l'estat espanyol. A més a més d'això, han creat diversos espectacles, destacant el *Circ d'hivern* (una representació per a totes les edats en l'època de Nadal) i els *Combinats de circ* (espais d'experimentació i difusió de nous números).

Entre les entitats que ofereixen el seu suport a aquest projecte hi ha l'Ajuntament de Barcelona, el Consell Nacional de la Cultura i de les Arts (CoNCA), la Fundació la Caixa, el Consorci d'Educació de Barcelona, l'empresa pública ADIGSA i la Xarxa d'Entitats Infantils i Juvenils de Nou Barris.

- El projecte «Teatro Dentro-Bcn»⁶ parteix de l'associació Transformas, que investiga la relació entre les arts escèniques i la transformació personal i social, buscant un impacte important en la societat. Va sorgir de la unió de dos professionals especialitzats en el teatre social i en la teoria del «teatre de l'oprimit», d'Augusto Boal. Partint de la base d'aquest coneixement previ van triar Barcelona com a ciutat per investigar i acostar-se al desenvolupament cultural comunitari a través de l'art. Des de la seva fundació l'any 2004, s'han organitzat i impulsat diferents accions per encàrrec d'ajuntaments, associacions, etc., així com per iniciativa pròpia dels seus membres.

L'any 2005 van crear el projecte «Teatro Dentro-Bcn», posant-se ràpidament en contacte amb diverses experiències internacionals similars. D'aquesta manera, van impulsar la creació d'una plataforma europea de creadors de formació d'artistes, en la qual participen entitats de França (Lieux Fictifs i Institut National de l'Audiovisuel), Noruega (Westerdals School of Communication), Itàlia (Estia) i Alemanya (Unter Wasser Fliegen).

El creixement exponencial de les propostes basades en el teatre social que es desenvolupen a la ciutat de Barcelona, van dur a un replantejament del projecte l'any 2010. Això va permetre reformular-ne els objectius així com els usuaris i creadors als quals aquest projecte va dirigit, centrant-se, exclusivament, en l'àmbit penitenciari. Així doncs, i pel que fa als objectius, «Teatro Dentro-Bcn» cerca crear i produir obres teatrals i audiovisuals per mitjà de l'experimentació, en contextos singulars i amb persones privades de llibertat; difondre i donar visibilitat a les obres creades en aquest àmbit; formar professionals capaços de fer propostes similars, i, en definitiva, trencar la barrera existent entre *dins* i *fora* de la presó, creant canals de comunicació promovent el compromís social des d'ambdós costats. Per aconseguir els objectius exposats, la metodologia és bàsicament vivencial a través de la construcció i l'experiència del grup creador, de manera que s'involucra a tots els participants en el procés creatiu.

En els seus anys d'existència, el projecte s'ha desenvolupat en els centres penitenciaris de Quatre Camins (la Roca del Vallès) i Wad-Ras (Barcelona), on han participat les productores Nanouk Films i la Casa Taller de Titelles Pepe Otal. Per al seu desenvolupament, ha rebut subvencions de diverses associacions com el Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya, el Consell Nacional de la Cultura i de les Arts (CoNCA), l'Institut de Cultura de Barcelona (ICUB), la Comissió Europea per mitjà del programa Eurosocial de cooperació amb l'Amèrica Llatina, el Programa d'Aprenentatge Permanent Grundtvig, i l'Obra Social de la Fundació «la Caixa».

La tasca artística i social que es duu a terme des d'aquest projecte els va permetre rebre, l'any 2009, el premi del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya. Entre les seves múltiples accions, podem destacar la realitzada entre els anys 2010-2013 dins el projecte «Fronteres: *dins-fora*», basat en les temàtiques de les «fronteres», el qual va culminar amb la representació de totes les creacions a Marsella (dins dels actes de la Capital Europea de la Cultura, 2013).

- «Xamfrà»⁷ és una iniciativa de la Fundació l'ARC Música. Aquest projecte educatiu que parteix de la trobada, la participació i la creació independentment de les possibilitats econòmiques dels usuaris, està localitzat al barri barceloní del Raval. El seu origen es remunta a l'any 2004, quan, gràcies a unes aules i espais cedits per l'IES Miquel Tarradell, s'oferien diversos tallers de percussió, música i moviment, teatre, dansa i cant coral. L'acollida va ser tal, que en els seus cinc primers mesos d'existència van passar de 13 participants a 40. Des de la gènesi del projecte no es va vincular a uns usuaris concrets, de manera que nens, joves, gent gran i, fins i tot, famílies senceres, podien participar de les seves activitats.

Durant els anys següents, l'organització es preocupà per ampliar l'oferta de tallers, diversificant-los en funció de les edats a què van destinats. Això ha propiciat que, en l'actualitat, hi hagi més de 400 participants. Aquesta participació, a més, s'ha pluralitzat i està per diversos barris de la ciutat, col·laborant amb diversos centres culturals i casals, així com altres centres educatius formals. A causa del creixement descrit, actualment el centre

neuràlgic de «Xamfrà» i de la Fundació L'Arc està situat al carrer de les Tàpies, en un espai cedit pel districte de Ciutat Vella. Aquest espai té una orientació especial cap als nens i famílies amb poques possibilitats d'accés a les activitats culturals així com a població en risc d'exclusió social.

Tornant a la presencialitat, el treball educatiu que es du a terme a «Xamfrà» és sempre col·lectiu. Així doncs, tant les activitats de dansa i teatre com de música són sempre grupals, encara que partint de la individualitat de cada un dels participants. En aquest sentit, l'ús que es fa de l'art és motivacional, a través del qual, a més, es crea una via d'accés a les emocions i a la seva manifestació. Aquesta motivació implica al seu torn un ús comunitari, fugint deliberadament de l'especialització. Els objectius finals de tots els projectes sempre són els mateixos: l'apoderament dels ciutadans, així com afavorir la convivència i la justícia social. Tots els projectes acaben sempre amb una representació pública del que s'hagi preparat, fent d'aquesta manera extensiu l'esforç individual i grupal a la resta del barri.

La seva tasca té el suport de diverses institucions, de manera que s'ha convertit en centre habitual de pràctiques d'estudiants de diverses universitats i conservatoris superiors. De la mateixa manera, ha rebut diversos reconeixements i guardons, dels quals destaca el Premi Ciutat de Barcelona en la categoria d'educació l'any 2006 i el Premi Nacional d'Educació en ensenyaments no universitaris, l'any 2013.

A més a més de tot això i intentant acostar el projecte a tots els territoris, des de «Xamfrà» es va crear un espai virtual —El Teler de Música— el 2013. En aquest espai s'hostatgen multitud de recursos, propostes didàctiques i reflexions adreçades als professionals de l'educació que treballen amb música.

- El projecte «Murs Lliures»⁸ busca recuperar la importància que Barcelona va tenir en el món dels grafitos. Inspirat en experiències similars a Miami i Philadelphia, tracta de potenciar barris per mitjà de l'art urbà, creant al seu entorn un circuit artístic. Aquest projecte es treballa amb l'Ajuntament de Barcelona per «alliberar» murs en els quals els artistes puguin expressar-se, sense por a la repressió policial.

La diferència del projecte «Murs Lliures» respecte a d'altres de similars és la implicació dels diferents agents i la concepció de projecte global que des de l'associació es planteja, de manera que els organitzadors fan servir la terminologia *art urbà* en lloc de grafit, i compten amb la col·laboració de diverses universitats, dissenyadors, artistes i persones que no havien pintat mai abans murs. Així, el projecte es converteix en una invitació a la creació i construcció de l'entorn per als mateixos ciutadans.

El projecte pretén que cada setmana dos artistes puguin pintar en un dels murs apadrinats. Aquests artistes decideixen per si mateixos què volen pintar i on, de manera que un grafit va substituir-ne un altre. En aquest sentit, hi ha un codi intern entre els *grafiters* que consisteix que mai pinten damunt d'un grafit ja prèviament realitzat, sinó que creuen que faran alguna cosa millor. D'aquesta manera, cadascun dels murs va canviant setmana a setmana, ja sigui totalment o parcialment, fugint de l'immobilisme. Aquesta evolució provoca que els

espectadors que s'acosten a contemplar l'obra, puguin ser testimonis d'un desenvolupament constant.

- Parlar de Ribermúsica⁹ és parlar d'una associació que, des de l'any 2000, pretén dinamitzar musicalment i culturalment el barri de la Ribera de Barcelona. Per això aprofita les infraestructures i els recursos existents (museus, restaurants, escoles, espais urbans, places, etc.) per dedicar ocasionalment a activitats artístiques vinculades amb la música i la dansa, amb un marcat caràcter interdisciplinari.

Ribermúsica duu a terme diferents festivals i projectes, com el Projecte Socioeducatiu de la Fundació Ribermúsica (amb més de 14 tallers setmanals per a nens i joves) i el Projecte Artísticocultural, que involucra intèrprets i entitats del barri en un festival anual de gran transcendència: el Festival de Tardor.

Pel que fa als projectes socioeducatius, cal destacar la vinculació de 150 participants d'entre quatre i vint-i-tres anys d'edat, dotze professors i un educador social, així com estudiants en pràctiques i voluntaris. Entre els seus àmbits formatius destaquen: la música comunitària, l'educació musical en grup i la musicoteràpia. Entre les seves propostes destaquen *Tantarantan!* (taller de ritme i percussió), *Veü-Ri-No-Tek* (veus, ritmes i noves tecnologies), *Riborquestra* (orquestra infantil), *Basquetbeat* (activitat de bàsquet i rap per a joves amb risc social), etc.

En l'actualitat la fundació s'ha reconvertit legalment en l'Associació Amics de Ribermúsica, una entitat que aglutinarà entitats de tota mena (empresaris, artesans, comerciants i persones del sector cultural, educatiu, associatiu i veïnal) i que pretén substituir l'anterior model de finançament de caràcter públic per subscripcions i donacions populars, un model molt més compromès i amb resultats que donen fruit en el mateix territori.

A tall de conclusió

És clar que l'escola no pot fer-ho tot: els àmbits educatius no formals ens ofereixen una infinitat de possibilitats que uneixen l'art, la creativitat i el benestar. Aquesta unió és el fonament de molts projectes artístics com els que aquí s'han mostrat. Cadascun d'ells és un autèntic banc de proves no coaccionat pels espais formals i els currículums estrictes. En aquest sentit, hi ha una manca d'estudis que mostren la repercussió i els beneficis dels projectes artístics com els aquí mostrats. Proves quantitatives com el VIA-IS (Peterson i Seligman, 2004) o entrevistes i la seva posterior anàlisi a tots els agents implicats ajudarien a demostrar els beneficis palpables d'aquests projectes.

Tot i això, gràcies a Internet i a la difusió que els usuaris fan dels projectes, dels patrocinadors i dels premis aconseguits, moltes d'aquestes iniciatives presentades han traspassat les fronteres locals i són coneguts, i fins i tot adaptats —si escau— en altres contextos i territoris, ajudant a ajustar el difícil equilibri territorial català. És aquest fràgil element de cohesió social, amenaçat pel món modern abassegador del segle XXI, una llum d'esperança per a col·lectius vulnerables. Esperem que projectes com aquests serveixin d'inspiració per a futures propostes en què els seus usuaris gaudeixin del

benestar de la pràctica artística i esdevinguin cocreadors de nous projectes de futur. Com deia una veu: «d'un futur que ja és un poc nostre».

Agraïments

Aquest treball ha rebut el suport de la Convocatòria de Recerca en Ciències Socials i Humanitats Ajuts 2012, B200033268, Universitat de Barcelona.

Notes

1. Per a més informació podeu consultar Gustems, J. (2013). *Arte y Bienestar: Investigación aplicada*. Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona.
2. Per a més informació, consulteu <http://www.museunacional.cat>.
3. Per a més informació, consulteu <http://fundaciotapies.org>.
4. Per a més informació, consulteu <https://lacasamarillabcn.wordpress.com/>.
5. Per a més informació, consulteu <http://www.ateneu9b.net/>.
6. Per a més informació, consulteu www.teatrodentro.es.
7. Per a més informació, consulteu www.xamfra.net.
8. Per a més informació, consulteu www.murslliures.com.
9. Per a més informació, consulteu <http://www.ribermusica.org>.

Bibliografia

- Arana, J. (1996). El desarraigo de los intelectuales. *Thémata: Revista de Filosofía*, 16, 31-41.
- Bruner, J. (2002). *Actos de significado: Más allá de la revolución cognitiva*. Madrid: Alianza.
- Buss, D. (2000). The evolution of happiness. *American Psychologist*, 55 (5), 15-23.
- Calderón, D., i Gustems, J. (2014). Una guía práctica para la elaboración, diseño e implementación de un proyecto de dinamización artística. *Artseduca*, 7, 8-17.

- Diener, E., i Seligman, M. E. P. (2004). Beyond money. Toward an economy of well-being. *Psychological Science in the Public Interest*, 5, 1-31.
- Fordyce, M. W. (1983). A program to increase happiness. Further studies. *Journal of Counseling Psychology*, 30 (4), 483-498.
- Fredrickson, B. L. (2001). The role of positive emotions in positive psychology. *American Psychologist*, 56 (3), 218-226.
- Gustems, J., Sánchez, L., Durán, J., i Buset, S. (2013). Investigación interdisciplinar: una experiencia de postgrado universitario. *Encuentros Multidisciplinares*, 44, 65-75.
- Kaplún, M. (1998). *Una pedagogía de la comunicación*. Madrid: Ediciones de la Torre.
- Perkins, D. (2003). *La bañera de Arquímedes y otras historias del descubrimiento científico: El arte del pensamiento creativo*. Barcelona: Paidós.
- Peterson, C., i Seligman, M. E. P. (2004). *Character strengths and virtues: A handbook and classification*. Nova York: Oxford University Press / Washington DC: American Psychological Association.
- Ryff, C., i Singer, B. (1998). The contours of positive human health. *Psychological Inquiry* 9 (1), 1-28.
- Small, C. (1999). El Musicar: un ritual en el espacio social. *Revista Transcultural de Música*, 4. Recuperat el 10 de desembre de 2015, de <http://www.sibetrans.com/trans/articulos/buscar/>
- Vallès, J., i Calbó, M. (2010). Competència cultural i artística. *Revista Catalana de Pedagogia*, 7, 55-79.

Per citar aquest article:

Calderón, D., Gustems, J., i Buset, S. (2016). Els projectes artístics en la construcció de nous espais educatius. *Revista Catalana de Pedagogia*, 10, 46-58.

Publicat a <http://www.publicacions.iec.cat>